

14/2

Den nya monarkismen: Teorier och förklaringar

"DE RATIONALISTISKA villfarelsorna från 1700-talet" är i utdöende, förklarade Times inför Elisabets kröning 1953, och nu förstår man "att monarkin fyller ett behov hos det brittiska folket". De något dunkla orden kan antas innefatta påståendet att monarkin inte längre har sitt väsentliga värde i mera omedelbart nyttiga och värdefulla prestationer, själva dess existens tillfredsställer hemlighetsfulla men djupt kända begär. Vilka begär, behov, instinkter är det då fråga om? Vad menas egentligen med talet om symbol, mystik, magi, identifikation, personifikation, inkarnation i förhållandet mellan monarken och folket?

Ofta åsyftas helt enkelt vad den tyske professorn Rudolf Smend i sin under några år ryktbara statsteori — dess värre okänd för de brittiska debattörerna — kallar integration. Smend betonar i anslutning till en tankegång hos Rousseau att ett folks enighet och gemensamhet i värderingar stärkes genom allehanda symboliska handlingar och institutioner: "fanor, vapen, statsöverhuvuden (i synnerhet monarker), politiska ceremonier och nationella fester". Många av de engelsmän som gått in på saken menar säkerligen ingenting märkvärdigare. Men från integrationstanken glider man lätt över till djärvare och mera mystiska påståenden. I den litteratur jag här behandlar återkommer ständigt sådana formuleringar som att kung och folk i avgörande ögonblick (särskilt vid kröningar) blir en enhet, att det är sig självt i en samtidigt konkret och idealisk gestaltning som folket hyllar i monarken. I dylika ordalag lyfts monarken upp till ett helt annat plan än andra integrationsföreteelser, och man utgår mer eller mindre klart från att andra statschefer, eller andra arrangemang, inte kan fylla en liknande funktion.

Det mest slående är emellertid att antiintellektualismens vapenbroder i modern debatt, antropologin och psykoanalysen, ofta oskiljaktigt sammankedjade, engagerats i den nya monarkismens ideologi och teori — både av dem som försvarar den monarkiska institutionen och av dem som söker förklara dess styrka. Vad som sker i vår tid i England, säger de antropologiska uttolkarna, är i realiteten detsamma som skett

Edvard VII var, enligt den royalistiska propagandan, en gemyttlig och festlig monark.

och sker bland primitiva folk — detta visar styrkan och allmänngiltigheten av de känslor och behov som här framträder. Vad vi bevittnar, säger psykoanalytikerna, är manifestationer av det undermedvetna; kungar, kröningar, parader och ceremonier uttrycker våra djupaste, blott av psykoanalytikerna förstådda och avslöjade känslor. Inom båda grupperna av resonemang är många variationer möjliga, och när de blandas samman blir tänkarens valfrihet nära nog obegränsad. Även här måste jag nöja mig med några exempel.

Den berömda psykoanalytikern Ernest Jones framlade sin teori — som fått instämmanden av eller åtminstone påverkat en rad andra skribenter — redan för tjugo år sedan i New Statesman, vars redaktör prisar hans lära. Vi önskar, sade han, att bli styrda, vi önskar en faderssymbol, men samtidigt blir vi lätt irriterade på dem som styr oss. Idealet är därför den parlamentariska demokratin, med två fäder: en, kungen, som vi kan dyrka därför att han är mild ända till total overksamhet, en, premiärministern, som vi kan reta oss på och som rent av, ge-

Ett mönster av stilla pliktuppfyllelse: Georg V.

nom valen, kan utsättas för den reaktion vi drömmer om, fadermordet. Då drottning Elisabet efterträdde sin far fann Jones och hans kolleger att en kvinna på tronen kanske var ännu bättre; drottningen blev en "föräldrasymbol", ja, en förening av far och föräldrar och ättavärd ung kvinna. Så rätlinjigt och enkelt framförs i regel inte den psykoanalytiska tolkningen, men leken pappa, mamma, barn bedrivs i något skiljaktiga former av en rad nymonarkister. I monarkin, skriver Percy Black, blir folket på en gång härskarens ursprung och hans undersåte. Vi blir på det sättet vad vi vill vara, "far och son eller mor och dotter på en gång". Även andra psykoanalytiska doktriner än den Freudiska är användbara; så sägs den moderna monarkin tillgodose behovet av makt lika väl som behovet av underkastelse.

Den mest genomförda teorin av denna typ torde vara den av E. Shils och M. Young utarbetade. Shils är professor i sociologi i Chicago, Young är förutvarande forskningssekreterare i det brittiska labourpartiet och numera chef för ett vetenskapligt institut. Deras undersökning gäller närmast kröningen, men tar i själva verket upp den engelska monarkin över huvud. Det engelska samhället har, sägs det, "trots skillnader i nationalitet och social ställning uppnått en grad av moralisk enhet som är större än andra stora nationaliteter". Kungligheten symboliserar denna enhet och stärker den tillika; "bilden av monarken som den symboliske väktaren av väldiga krafter och välgörande moraliska grundsatsar är ett viktigt element i den moraliska enheten". Känslan för kungen sammansmälter också med känslan för den egna familjen; delvis vördas monarken

därför att han förbindes med "fantasins underbara föräldrar". Människorna står emellertid alltid ambivalenta eller osäkra inför den härskande moralen. De har ett behov av att vid särskilda tillfällen "högtidligt bekräfta riktigheten i de moraliska normer enligt vilka de lever eller anser sig böra leva". Kröningen är ett sådant tillfälle: "Kröningen ger på en gång och för hela samhället en sådan intensiv kontakt med det heliga att vi tror oss vara berättigade att tolka den som en stor akt av nationell gemenskap" (märk att ordet communion, gemenskap, också betyder nattvard). Det är i sin ordning att man efter kröningen festar en smula våldsamt, det gör också de primitiva folken efter betydelsefulla kulthandlingar.

Att teorier som dessa betonar de irrationella momenten är naturligtvis inte, såsom ibland påstås, något fel. Deras tvivelaktighet ligger på ett annat plan: dels i tendensen att bortse från det förnuftsmässiga och rationellt förklarliga, dels i den våldsamma konstruktionen, vid vars granskning varje verifikation är principiellt omöjlig. Att exempelvis kröningen kan jämföras med primitiva riter bevisar ingenting om dess innebörd; att en psykoanalytisk doktrin kan tillämpas på monarkin visar ingenting om denna doktrins riktighet och alltså inte heller något om monarkin. Uppenbart är för övrigt att hypoteser av detta slag inte, såsom skett, kan användas som bevis för monarkins eller kröningens nödvändighet; de offentliga avrättningar som förr var vanliga fyllde tydligen ett utbrett mänskligt behov, men detta har inte ansetts vara tillräckligt skäl att behålla dem.

Är det något i denna stil som Churchill och ärkebiskoparna menar då de talar om mystik och magi och inkarnation? Det vet man inte. De uttrycker sig så kort och oklart att man inte kan säga vad de menar. Antagligen menar de ingenting mera bestämt.

De flesta som berört dessa frågor ger trots allt mera enkla förklaringar på den moderna monarkins popularitet. De betonar att en speciell, låt oss säga mystisk, känsla för ord som kung och drottning kommer med de första sagorna; att skolundervisningen inpräntar samma föreställningar och slår en brygga mellan myten och verkligheten, att England under mer än ett århundrade faktiskt haft någorlunda hyggliga monarker, som utan alltför grov maskering kunnat presenteras för publiken, att publiciteten kring kungligheten i press, radio, film, television är ofantlig, att folk tycker om parader och korteger och att de kungliga gratis föreser med lätt teater, att furstarna blivit alltmera medvetna om reklamens betydelse och numera främst tjänstgör som ett slags publicitetsagenter.

Det är överflödigt att stanna vid detta. Viktigare är påpekan- det att just den parlamentariske monarken, den maktlöse monarken har särskilda förutsättningar att vinna popularitet. Han blir genom att han står utanför den politiska striden — "ovanför partierna", som det ofta heter — föremål för propaganda utan motpropaganda. Det är under dessa förhållanden lätt att "bygga upp" honom genom att ständigt stanna vid de sympatiska drag som rimligen alltid måste finnas; välustingen Edvard VII blir gemytlig och festlig, den triste familjefadern Georg V blir ett mönster av stilla pliktuppfyllelse; då Edvard VIII kom till tronen talades om hans charm och hans resor; då

han avsåttes och Georg VI trädde till byggdes den senare på kort tid upp efter faderns mönster, och till och med hans lätta stämning blev en finess. Ty det bör framhållas att just skytteltrafiken mellan det mystiska och det mänskliga är propagandans trumf. I en nyligen refererad artikel i Church of England Newspaper — som visserligen reagerar mot överdrifter i kungareklamen — förklaras gång på gång med emfas att "drottningen är i alla fall en människa". Man erinras om ordet "fan, storken och jultomten — det är ju pappa allihop"; det förutsättes att barnen skall vara roade av att glida mellan illusionen och insikten och att folket på samma sätt skall njuta både av det hemlighetsfullt heliga och av det mänskliga där bakom — eller där framför.

Det har hävdats — och detta är det starkaste nyttomotivet — att monarkin i denna parlamentariska form blir en stabiliserande faktor. Att monarkin är en traditionell och konservativ institution är givet; att den som formellt och socialt har landets högsta befattning koras genom arv under ett i övrigt demokratiskt system är en anakronism. Även genom sin ställning som den mera societetsmässiga hierarkins ledare, som medelpunkt för servilitet och snobberi blir monarken i regel ett konservativt inflytande. Men just i anslutning härtill har på rimliga grunder påstås att monarkin kan underlätta en radikal reformpolitik. Kungligheten täcker och maskerar de stora förändringarna; skulle omvandlingen under 40-talet ha gått så lätt om inte tronen, ceremonierna och praktiken givit åtminstone illusionen av att "kärnan, den är ändå kvar"? Från den synpunkten förvänar det inte att labour tävlar med högern i lojalitet.

De risker som följer med systemet har berörts i den brittiska debatten, men inte uppskattats som stora. En är att tronen skulle bestigas av en person som är påtagligt olämplig utan att vara så kvalificerat betänkelig att man måste vara överens om att få bort honom. En annan är att den tendens till irrationalism och mystik som framträder i den mera civiliserade debatten och kan antas vara än starkare hos menige man skall verka allmänt fördummande och vilseledande. En tredje är att monarken, ständigt beskriven som opartisk, upphöjd över alla intressen, rikstankens representant framför andra, skall begagna den popularitet som han vunnit genom överksamhet och maktlöshet till att i exceptionella situationer ta ledningen. Man erkänner att dessa risker finns, men det kan tryggas sägas att de inte oroar engelsmännen.

HERBERT TINGSTEN

I söndagens tidning skrev Herbert Tingsten om "Den maktlöse monarkens ideologi".